

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2023]

Ahmet KARTAL

<https://orcid.org/0000-0001-8563-1589>

Prof. Dr. | Sorumlu Yazar

ahmetkartal38@gmail.com

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

<https://ror.org/01dzjez04>

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Saniye ERASLAN KALELİ

<https://orcid.org/0000-0002-0687-0707>

Araş. Gör. | saniyeeraslan.se@gmail.com

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

<https://ror.org/01dzjez04>

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Ali Şîr Nevâyî'nin Farsça Kasideleri-V

Persian Qasidas of Ali Şîr Nevâyî-V

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 15.10.2023

Kabul Tarihi | Date Accepted: 21.12.2023

Yayın Tarihi | Date Published: 30.12.2023

Atıf | Citation

Kartal, A. ve Eraslan Kaleli, S. (2023). Ali Şîr Nevâyî'nin Farsça Kasideleri-V. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(3), 1927-1960. <https://doi.org/10.34083/akaded.1391440>

Kartal, A. & Eraslan Kaleli, S. (2023). Persian Qasidas of Ali Şîr Nevâyî-V. *Journal of Academic Language and Literature*, 7(3), 1927-1960. <https://doi.org/10.34083/akaded.1391440>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Katkı Oranı Beyanı Author Contributions	Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir Author's contribution rates to the study are equal.
Benzerlik Taraması Similarity Checks:	Yapıldı Yes - IThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright & License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Ahmet KARTAL – Saniye ERASLAN KALELİ | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Öz

Türk edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden biri olan Ali Şîr Nevâyî; Farsçanın edebî dil olduğu ve Türkçe eser vermenin küçümsendiği bir dönemde, eserlerini şuurlu olarak Türkçe kaleme almıştır. Aynı zamanda Farsça bir dîvân da tertip eden Nevâyî'nin Farsça Dîvân'ı; gazel, müseddes, terkîb-bend, rübâ'î, kıt'a, tarih, lugaz, muammâ, müfred, Molla Câmî için yazılan mersiye ile "Sitte-i Zarûriyye" isimli kasidelerden oluşmaktadır. Ayrıca Nevâyî'nin Türkiye'de bulunan Farsça dîvânının yazma nüshalarında yer almayan ve "Fusûl-i Erba'a" başlığını taşıyan dört kasidesi daha mevcuttur. "Fusûl-i Erba'a"; dört mevsimden söz eden "Seretân", "Hazân", "Bahâr" ve "Dey" başlıklı dört kasideden oluşmaktadır. Nevâyî'nin kasidelerinin Türkçe tercümelerini ihtiva edecek olan bu çalışmanın ilk dört tefrikasında, "Fusûl-i Erba'a" da yer alan kasidelere sırasıyla yer verilmiştir. Beşinci tefrika olan bu makalede ise "Sitte-i Zarûriyye"de yer alan "dîbâce" ile "Sitte-i Zarûriyye"nin ilk kasidesi olan "Rûhu'l-kuds" ele alınmış ve Türkçeye tercüme edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nevâyî, Farsça Dîvân, kaside, Sitte-i Zarûriyye, Rûhu'l-kuds.

Abstract

Ali Şîr Nevâyî, one of the most important figures of Turkish literature; he consciously wrote his works in Turkish at a time when Persian was the literary language and writing in Turkish was despised. Nevâyî's Persian Dîvân, who also arranged a Persian divan; it consists of gazel, müseddes, terkib-bend, rübâ'î, kıt'a, tarih, lugaz, muamma, mufreds, an elegy written for Molla Câmî and eulogies named "Sitte-i Zarûriyye". In addition, Nevâyî has four more odes titled "Fusûl-i Erba'a" which are not included in the manuscripts of Persian divans in Turkey. Fusûl-i Erba'a; it consists of four odes titled "Seretân", "Hazân", "Spring" and "Dey", which talk about the four seasons. In the first four serials of this work, which will contain the Turkish translations of Nevâyî's odes, the Turkish translations of the odes in "Fusûl-i Erba'a" are included respectively. In this article, which is the fifth serialization, dîbâce in "Sitte-i Zarûriyye" and "Rûhu'l-kuds", the first ode of "Sitte-i Zarûriyye", are discussed and translated into Turkish.

Keywords: Nevâyî, Persian Dîvân, qasida, Sitte-i Zarûriyye, Rûhu'l-kuds.

Giriş

Nevâî'nin *Farsça Dîvân*'ında, "Fusûl-i Erba'a" başlığını taşıyan ve dört mevsimden söz eden kasidelerinin dışında "Sitte-i Zarûriyye" olarak isimlendirilen altı kasidesi daha yer almaktadır. "Cihât-ı sitte"ye uygun olarak kaleme alınan bu altı kasidenin öncesinde ise manzum-mensur karışık olarak oluşturulmuş Farsça bir "dîbâce" bulunmaktadır. Türkiye'de hem Nuruosmaniye Kütüphanesi Nu. 3850'de hem de Türk-İslâm Müzesi Kütüphanesi Nu. 1952'de kayıtlı *Farsça Dîvân* nüshalarında (bak. Levend, 1966, s. VII-VIII) bulunan bu "dîbâce", *Farsça Dîvân*'ın Kâbil (Nevâî 1395: 1-3), İran¹ ve Taşkent neşirlerinde (bak. Rafiddinov vd., 2003, s. 165-167) de yer almaktadır.

Bu "dîbâce"de Nevâî; hemen her eserinde olduğu gibi, önce Allah'a ve Hz. Muhammed'e, sonrasında ise dostu ve hamisi Sultan Hüseyin-i Baykara ile dostu ve mürşidi Abdurrahmân-ı Câmî'ye yaptığı çeşitli övgülerle söze başlamıştır. Abdurrahmân-ı Câmî'nin, kendisinden söz dizginlerinin yönünü nesirde "vâdî-i Türkî"den "savb-ı Fârsî"ye, nazımda ise "edâ-yı Türkâne"den "cânib-i lûgat-i Fûrs"e çevirmesini istediğini belirten Nevâî; başlangıçta bu isteği yerine getirmeye fırsat bulamadığını ancak Sultan Hüseyin-i Baykara'nın da kendisine aynı şeyi emretmesi üzerine 902/1496-97 yılında bazı Farsça kasideler karaladığını ve böylece *Farsça Dîvân*'ının oluştuğunu belirtmiştir. Ayrıca bu usulde her nerede yazılan karamaları var ise onların kaydedildiğine ve kırık hatırının onları bir araya getirmek istediğine de dikkat çekmiştir.

"Sitte-i Zarûriyye"nin ilk kasidesi, tevhit içerikli olduğu için "**Rûhu'l-kuds**", ikincisi Hz. Peygamberin naati zülalinden katreler ve onun methi ser-çeşmesinden feyizler damlası taşıdığı için "**Aynü'l-hayât**" adını almıştır. Üçüncü kaside, Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin "Bahrü'l-ebrâr"ı tarzında ve Abdurrahmân-ı Câmî'nin "Tuhfe-i Nisâr" üslubunda olduğu için "**Tuhfetü'l-efkâr**" diye adlandırılmıştır. Dördüncü kaside, hikemî ve tasavvufî öğütler taşıyan "**Kûtu'l-kulûb**"dur. "Kûtu'l-kulûb", Enverî'nin Ebu'l-feth Tâhir övgüsünde söylediği 70 beyitlik kasidesine tettebbu olarak kaleme alınmıştır. "Sitte-i Zarûriyye"nin beşinci kasidesi olan "**Minhâcü'n-necât/Tuhfetü'n-necât**", Hakanî'nin Nâsirüddin İbrâhîm için yazdığı 89 beyitlik mersiyesine tettebbu olup Sultan Hüseyin-i Baykara övgüsündedir. "Sitte-i Zarûriyye"nin son kasidesi ise Hakânî'nin "Mir'âtu's-safâ" kasidesi ile Abdurrahmân-ı Câmî'nin "Cilâ'u'r-rûh"una tettebbu olup "**Nesîmü'l-huld**" adını taşımaktadır.

Bu çalışmanın ilk dört tefrikası, "Fusûl-i Erba'a"nın "Seretân", "Hazân", "Bahâr" ve "Dey" başlıklı kasidelerinin tercümelerinden oluşturulmuştur (bak. Kartal & Eraslan, 2022a; 2022b; 2023a; 2023b). Bu tefrika ise "Sitte-i Zarûriyye"nin "dîbâce"si ile "Sitte-i Zarûriyye"nin ilk kasidesi olan "Rûhu'l-kuds"ün Türkçe tercümesini ihtiva etmektedir.

¹ Bak. <https://ganjoor.net/fani/divan/ghaside/6ghaside/sh1>

Sitte-i Zarûriyye'nin Dîbâcesi

ستۀ ضروریہ²

دیباچہ

بیتُ القصیدۃُ ہمہ خَیْلِ سخنِ وِران
شہُ بیتِ جنسِ نظمِ ہمہ مدحِ گُستران

حمد و ثنای پادشہی دان کہ از رہش
یکپارہ سنگ شد گہر عالی افسران

. المتکلمین ألاً له الخلق و الأمر تبارک الله رب العالمین⁵ عن إحصاء⁴ و تنزهت ألامه³ تقدست کبریائهُ عن ادراکِ المتعمِّقین .
Söz söyleyenlerin tamamının beytül-kasîdesi(nin), bütün övenlerin nazmının şah beyti(nin),

Öyle bir padişahın övgüsünde olduğunu bil ki onun yolunda bulunan bir taş parçası, şeref/yücelik taçlarına mücevher olmuştur.

Onun yüceliği, mütefekkirlerin idrakinden mukaddes ve onun ihsanları, mütekellimlerin hesabından münezzehtir. Yaratmak ve emretmek, ancak ona aittir. Âlemlerin Rabbi (olan Allah), bütün noksanlardan münezzehe olup ulu ve yücedir.

نظم

حُسنِ کلامِ قافیہ سنجانِ سحرِ فنِ
لُطفِ ادایِ نکته وِرانِ شکرِ شکنِ

نعتِ شہی سزد کہ به تأییدِ ذی المننِ
بنموده ماہِ معجزش از مطلعِ سخنِ

² Bu tercüme yapılırken Sançârekî tarafından yapılan Kâbil baskısı esas alınmıştır (Nevâyî 1395: 1-9). Gerekliğinde İran'da dijital ortamda yayımlanan baskısına (bak. <https://ganjoor.net/fani/divan/ghaside/6ghaside/sh1> ve /sh2) müracaat edilmiş, Taşkent baskısının hem metin hem de tercüme kısmından da istifade edilmiştir (Rafiddinov vd. 2003: 165-189).

³ المتعمِّقین : İran baskısında المتعلقین şeklinde geçmektedir.

⁴ ألامه : İran baskısında ألامه şeklinde geçmektedir.

⁵ عن إحصاء : İran baskısında إحصار ; Taşkent baskısında إحصار şeklinde geçmektedir.

صلی اللہ علیہ و علی آلہ صَوَاحِبِ دِیَوَانِ النُّبُوَّةِ و نَوَاطِمِ اِرْكَانِ المُرُوَّةِ. اما بعد معروضِ رَأی⁶ صَابِثٍ و مَرْفُوعِ فِکْرِ ثاقِبِ اِرْبَابِ خِرد و خَبِیْرَتِ و اصْحَابِ ذِکَا و فِطْنَتِ کِه شِکُوفَةُ رِیاضِ عَالَمِ بَلْکِه ثَمْرَةُ شِجْرَةِ بَنی آدَمِ اَنْد بِه اَنکِه چُون رِشْتُهُ خُلُوصِ اِرَادَتِ i و کَمَنْدِ رُسُوخِ اطَاعَتِ اِین کَمِیْنَةُ بِنی بَضَاعَتِ بِه حَبْلِ المَتِینِ تَصَرَّفِ و اِقْتِدَارِ حَضْرَتِ هِدَايَتِ مَنْزِلَتِ و وِلايَتِ مَنْقِبَتِ

Nazm

Şairlerin sihirli fenninin/şiirinin en güzel sözleri, şirin ve güzel söz söyleyen/konuşan nüktedanların zarif ifadeleri...

Öyle bir şahın naatına layık ki o ihsan sahibinin te'yidi, sözünün doğuşundan ay mucizesini gösterdi.

Nübüvvet divanının sahibi ve mürüvvet erkânının tertipçisi olan Hz. Peygamber ve onun ehl-i beytine salat ve selam olsun. Hamt ve senadan sonra doğru yola iletilmiş fikrinin ifadesi, parlak düşüncenin kıymet bulması (bu bahistendir ki) akıl ve zekâ sahipleri ve bilgiler ki âlem bağının açılan gülleri belki âdemoğulları ağacının meyvesidir. Bu fakirin iradesinin halis ipi ve itaatkârlığının sağlam düğümü hablü'l-metîn/İslam ile hidayet mertebeli Hazret'in (yani Hüseyin-i Baykara'nın) ve velâyet hasletlinin (yani Abdurrahmân-ı Câmî'nin) tasarruf ve iktidarındadır.

بیت

دُرِّ یِکتای بَحْرِ نِیکِ نامی

امامِ زمرهٔ اَقْطَابِ جامی

قَدَسَ اللّٰهُ تَعَالٰی رُوحَه مَتَّصِلِ بُوْدِ و خَاطِرِ شِکْسْتِه بِه اِمْتِثَالِ اوامِرِ و نَوَاهِیِ اَنْ جَنَابِ مُتَوَسَّلِ. هِمَوارِه فِرْمَانِ لَازِمِ الْاِشَاعِه و اَمْرِ و اِجْبِ الْاِطَاعَه اَنْ حَضْرَتِ اِین کَمْتَرِینِ رَا بَدَانِ مَأْمُورِ مِی دَاشْتِ کِه گَاهِی عِنَانِ سَخْنِ رَا اَز وادئِ تُرْکِی بِه صَوْبِ فِارَسِی مُنْصَرَفِ گَرْدَانْدِ و زِمَامِ نَظْمِ رَا اَز اِدايِ تَرَکَانِه بِه جَانِبِ لَعْبِ فُرسِ مُنْعَطِفِ سَازْدِ و اِگَرچِه اِنْقِیَادِ اَمْرِ اِیْشَانِ بَر سَرِ و چِشْمِ لَازِمِ بُوْدِ و اِتِّبَاعِ اَنْ بِه جَانِ و دَلِ مُتَحَتِّمِ اَمَّا بَر حَسْبِ الْأُمُورِ مَرْهُونَتُهُ بِأَوْقَاتِهَا دَر اِیامِ حَیَاتِ بَا بَرَکَاتِ اَنْ حَضْرَتِ، بِه حَسْبِ تَقْدِیرِ بَرَّانِ اَمْرِ مِجَالِ مُبَادَرْتِ نَبُوْدِ و اِیامِ نَافِرْجَامِ بِه هِیچِ حَالِ مَسَاعَدَتِ نَمُودِ تا اَنکِه اَز لِسَانِ کَرِیمِ البِیَّانِ حَضْرَتِ سُلْطَانِ سُلْطَانِ نِشَانِ مِلاذُ الثَّقَلِینِ کَهْفُ الخَافِقِینِ.

Beyit

Güzel ad bırakma denizinin yekta/biricik incisi, kutublar topluluğunun önderi Câmî. Allah onun ruhunu kutlu kılsın. O daima (tasarrufuma) bağlı idi. Benim kırılmış hatırım,

⁶ رأی : Taşkent baskısında طبع şeklinde geçmektedir.

Allah'ın emir ve yasaklarına itaat etmek için sebepler arıyordu. Daima o Hazret'in/Allah'ın emirlerini yaymanın gerekli ve emirlerine uymanın vacip olduğunu bildiğimden (Molla Câmi) bu kusurlu fakire bazen söz dizginlerini Türk(çe) vadisinden Fars(ça) tarafına değiştirmeyi ve şiir yazmayı Türkâne beyandan Farsçaya döndürmeyi emir kıldılar. Çünkü onun emirlerine itaat kılmak ve onları kabul etmek baş göz üstüne gerekli idi. Onun buyruklarına uymak ve onları yerine getirmek canı gönülden gerekli idi. Ama *الأمرُ مرهونَةٌ بأوقَاتِهِ* / "Her iş, kendi vaktine esirdir." sözüne göre; o Hazret'in bereketli yaşam günlerinde yazgının gereği olarak o buyruklar yerine getirilmeye çalışılmadı. Bu meyvesiz günlerin hiçbir faydası olmadı. Sonunda padişahlık nişanına sahip Hazret-i Sultan'ın, cin ve insanlar ile Batı ve Doğunun sığınak yerinin belîğ dilinden (o emir ifadesini buldu).

نظم

سایه حق مهتر سکندر جناب

کآمد هم سایه و هم آفتاب

بازوی ملت قوی از جهد او

دین علم افراخته در عهد او

Nazm

Hakk'ın gölgesi, İskender mertebeli güneş... O, hem gölge hem de güneş olarak gelmiştir. Onun gayretinden milletin bileği güçlü, onun zamanında din sancağı parlak(tır).

السلطانُ بنُ السلطانِ مُعزُّ السلطنةِ و الخِلافةِ ابوالغازی سلطان حسین بهادر خان خلد الله تعالی فی الثریا أعلامه و نَفَذَ بَیْنَ الخافقین أوامره و أحكامه که رَبْعَهُ عبودیت و رابطُهُ چاکری این کمینه بازستانِ رفیع الشانِ آن حضرت اِرثًا و اکتسابًا متحقق است و علاقه تلمذ و شاگردی در صنعتِ شعر و اسلوبِ نظم به نسبتِ طبعِ سخن شناس و ذهنِ خردِ اقتباسِ آن حضرت مُتَبَقِّین هم بدان نوعِ مأمور گشت و بعد از امدادِ توفیق و سعادتِ تأیید در تاریخِ اثنین و تسعمایه (نهصد و دو هجری برابر با هزار و چهارصد و نود و هفت میلادی) تسویدِ قصیده چند که تصدیق این چنین نظم بدان لایق بود و تسطیرِ آن در مبادئِ این اسلوب مناسب می نمود بر وفقِ عددِ جهاتِ سته اتفاق افتاد. قصیده اول که سخن گذاری مبتنی بر ادای محامدِ حضرت باری بود تسمیه اش را «روح القدس» نازل گشت و ثانی که از رشحِ زلالِ نعتِ نبوی و فیضِ سرچشمه مدحِ مصطفوی مترشح بود به «عین الحیات» اِتِّسام یافت و ثالث که بر طریقه «بحرالابرار» امیرخسرو دهلوی بر تحفه نثارِ حضرت مخدومی قطبُ الأنامی محتوی بود از لسانِ فکر به

«تحفة الافکار» موسوم شد و رابع که مواعظ سودمند و نصایح دلپسندش اهل دل را سرمایه فتوح و ارباب ریاضت را بمثابه غذای روح بود به «قوت القلوب» نامزد گشت و خامس که بشرف مدحت گذاری حضرت شهریاری که شکر نعمتش مستلزم سعادت ابدی و دعای دولتش مستتبع نجاتِ سرمدی است مزین به «منهاج النجات» تسمیه پذیرفت و سادس که بامداد نسایم ریاض فضل و عطا شرف تتبع قصیده «مرآت الصفا» یافته بود به «نسیم الخلد» مخاطب گشت و مجموع آنها به «سته ضروریه» نامور آمد. رجاء واثق و اهل صادق که اگر روزی چند دست اجل صحیفه امل را منظوی نگرداند و باد نیستی چراغ کلبه هستی را فرو نشانند هر چه در مسوده است پریشان از این اسلوب رقم ثبت یابد و خاطر شکسته بجمع شتابد. مأمول از محاسن عادات کرام و مکارم اخلاقی انام آنکه اگر خللی بینند ذیل اصلاح بران گمارند و آنرا از قبیل سهو داشته از مقوله غباوت و جهل نشمارند و السلام «تحفة الافکار» موسوم شد و رابع که مواعظ سودمند و نصایح دلپسندش اهل دل را سرمایه فتوح و ارباب ریاضت را بمثابه غذای روح بود به «قوت القلوب» نامزد گشت و خامس که بشرف مدحت گذاری حضرت شهریاری که شکر نعمتش مستلزم سعادت ابدی و دعای دولتش مستتبع نجاتِ سرمدی است مزین به «منهاج النجات» تسمیه پذیرفت و سادس که بامداد نسایم ریاض فضل و عطا شرف تتبع قصیده «مرآت الصفا» یافته بود به «نسیم الخلد» مخاطب گشت و مجموع آنها به «سته ضروریه» نامور آمد. رجا واثق و اهل صادق که اگر روزی چند دست اجل صحیفه امل را منظوی نگرداند و باد نیستی چراغ کلبه هستی را فرو نشانند هر چه در مسوده است پریشان از این اسلوب رقم ثبت یابد و خاطر شکسته بجمع شتابد. مأمول از محاسن عادات کرام و مکارم اخلاقی انام آنکه اگر خللی بینند ذیل اصلاح بران گمارند و آنرا از قبیل سهو داشته از مقوله غباوت و جهل نشمارند و السلام علی من اتبع الهدی

Sultan oğlu sultan, saltanat ve hilafeti yücelten Ebu'l-gâzi Sultan Hüseyin Bahâdır Han'ın (Allah onun sancağını Süreyya'da ebedî dalgalandırsın, Doğu ve Batı'da onun buyruk ve hükümlerini yürürlükte kılsın) kulu unvanına ve hizmetkârlık ilişkisine sahip olması nedeniyle bu fakir, o şanı yüce Hazret'in miras ve kazanç yönünden yükünü taşımaya daha fazla hak sahibidir. Ve o Hazret'in sözün sahip olduğu mana ve değeri anlayıp keşfetme tabiatı ile akılları dumura uğratan zihni karşısında, benim şiir sanatı ve nazım üslubuyla ilgili eylemiş olduğum öğrencilik ve yapmış olduğum çalışma bilinen bir hakikattir. Bunun için o Hazret tarafından zikredilen işi yapmak için emredildim. Allah'ın yardımı ile 902/1496-1497 yılında birçok kaside karaladım. Bu tarz şiirlerin yazılması, bu üsluba yani kaside söylemeye layık ve satırlarının yazılışı bu üslup temayüllerine münasipti. Sayı açısından onlar, altı parçaya denk geldi diyebiliriz. Birinci kasidede söylenen sözler Hz. Bârî/Allah Teâla adına uygun olduğu için "Rûhu'l-kuds" diye isimlendirildi. İkincisinde Peygamber naati zülalinden katreler ve Mustafa methi serçeşmesinden feyizler damlası vardı. Adı "Aynü'l-hayât" diye belirlendi. Üçüncüsü Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin "Bahrü'l-ebâr"ı tarzında ve insanlık kutbu Hz. Mahdûm'un/Molla

Câmî'nin "Tuhfe-i Nisâr" üslubunda idi. Fikir dilinden "Tuhfetü'l-efkâr" diye adlandırıldı. Dördüncüsünün faydalı öğütleri ve gönü ısıtan nasihatleri ehl-i dillere fetih ve zafer sermayesi, riyazet ehline manevî azık yerine idi. "Kûtu'l-kulûb" diye isimlendirildi. Beşincisi Hz. Şehriyâr'ı methetme şerefine bağışlandı. Nimetine şükretmek ebedî saadeti gerekli kıldı ve devletine dua kılmak ebedî kurtuluşa sebep oldu. Bunun için bu kaside "Tuhfetü'l-necât" adı ile zinetlendi. Altıncısı ise fazilet bağının esintisi yardımıyla "Mir'âtu's-safâ" kasidesine tettebbuluk şerefine sahip olmuştu. "Nesîmü'l-huld" diye ona hitap edildi de kasidelerin hepsi "Sitte-i Zarûriyye" adıyla meşhur oldu. Sağlam bir ümidim ve sadık kimseler vardır ki eğer birçok gün ecel amel sayfalarını buruşturmazsa ve yokluk rüzgârı varlık kulübesinin mumunu söndürmezse bu usulde her nerede yazılan karamalarını var ise onlar kaydedildi ve kırık hatırım onları bir araya getirmek istedi. Ulu kimselerin güzel adetlerinden ve insanların güzel ahlaklarından ki eğer kasidelerde birer noksan görseler, onu düzeltmeye girişirler ve eksiklerini hata bilip makul olmayan sözler söyleyip cahillik saymazlar. Doğru yolda olanlara selam olsun.

"Rûhu'l-kuds" Kasidesi

Alî Şîr Nevâyî, "Sitte-i Zarûriyye"nin ilk kasidesine, Allah'ı anıp övdüğü ve tevhit içerikli olduğu için "Rûhu'l-kuds" adını vermiştir. Aruzun "mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" kalıbıyla yazılan kaside, 132 beyitten oluşmaktadır (Nevâyî, 1395, s. 4-9; Rafiddinov vd., 2003, s. 171-178). Reşidüddîn Vatvat, Hakanî'yi övmek için 31 beyitlik bir kaside kaleme alıp ona göndermiş; Hakanî de ona cevap olarak 46 beyitten oluşan bir kaside nazmetmiştir. Nevâyî'nin bu kasidesi ise Hâkânî'nin bu kasidesine nazire olarak söylenmiştir (Hakanî, 1379, s. 21-23; Nevâyî, 1395, s. 75 [mukaddime]).

Bu kasidesine Nevâyî, yaratıcının kudret kaleminden çıkan nakışlara olan hayranlığını ifade ederek başlar. "Ol!" deyince olduran sanathanesinde o yüce kudretin kalemi tarafından en ince detayına kadar çizilmeyen hiçbir nakış yoktur. Yaratılanların suretinde yaratıcının tezahürünü görenler, bu mutlak güzelliğin kaynağına daha da hayran olmuşlardır. Bu mutlak güzellik yanında mutlak zenginlik de yalnız ona mahsustur; zîrâ o, kimseye muhtaç değildir.

Allah; dört unsuru, dört hıltı ve daha nicesini hayran bırakacak ölçü ve nizamla yaratılanların özüne yerleştirmiştir. İnsan ve diğer varlıkların yaratılış nizamını tefekkürle tasvir eden Nevâyî, beden şehrini şaşırtıcı bir ülkeye benzetir. Gönül, o beden şehrinin tahtına oturmuş sultan; akıl ise gönül sultanının veziridir. Sultan ve vezirlerin tamamı ise o yüce kudret karşısında birer hizmetçidir. Zîrâ yüce kudret, yaratma sürecinde insana kendi ruhundan da üfleyerek onu en güzel surette vücuda getirmiştir. İnsan bedenini çeşitli terkiplerle mezcedip şerefli kılmış, topraktan kaldırmak Hz. Muhammed vesilesiyle göğün yüce mertebelerine kadar erişirmiştir. İlk insan Hz. Âdem'e önce isimleri öğreten

Allah, onu marifet ilmiyle nasıplendirmiş ve meleklerine de emanetini teslim ettiği bu üstün varlığa secde etmelerini emretmiştir.

Nevâyî'nin bu kasidesinde tefekkürün izleri, dört mevsimin tabiat ve insana olan tezahürü üzerinden devam etmektedir. Sonra gökyüzündeki yedi gezegen ve sabit yıldızlar gezegeni ile on iki burç, kendilerine has özellikleri etrafında tasvir edilerek yaratıcının yüceliğine delil gösterilmiştir. Daha sonrasında sözü, insanlığın övüncü Hz. Muhammed'e getiren Nevâyî, yaratıcının ona verdiği çeşitli hasletler üzerinden yaratıcıyı methetmeye devam etmiştir.

Nevâyî, 125. beyitte Farsça şiirlerinde kullandığı "Fânî" mahlasını da zikrederek kendisine, dünyada buldukça sîretini fakr u fenâ yolunda tutmayı salık vermiştir. 130. beyitte şairin, ebced hesabına göre "kazâ" kelimesiyle kasidesine 901/1495-1496 tarihini düşürdüğü görülmektedir. 131. beyitte ise hatiften gelen hitap vesilesiyle kasideye "Rûhu'l-kuds" adının verildiği dile getirilmiştir.

ستنه ضروريه

Sitte-i Zarûriyye

قصيده روح القدس

Kasîde-i Rûhu'l-kuds

وزن: مفاعلهن فاعلاتن مفاعلهن فاعلهن

(مجتث مثنى مخبون محذوف)

Vezin: mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün (müctes-i müsemmen-i mahbûn-ı mahzûf)

زهی بخامه قدرت مُصَوِّرِ أَشْيَا

پیدا هزار نقشِ عَجَبِ هر زمان از او

1. Kudret kalemi ile eşyayı tasvir eden (Allah'a) övgüler olsun! Ondan her an hayrete düşüren binlerce nakış peyda olur.

⁷ از او: Taşkent ve İnan baskısında "ازو" şeklinde geçmektedir.

که در کارگاه کن فیکون⁸ چه خامه بی است
نگشته بی رقم او ز قطره تا دریا

2. Nasıl bir kalemdir ki “Ol!” deyince olduran sanathanesinde katreden deryaya kadar onun yazmadığı şey ortaya çıkmaz.

که در بارگاه چرخ بلند⁹ چه قدرتی است
نگشته بی سبب او ز ذره تا بیضا

3. Nasıl bir kudrettir ki yüce felek sarayında zerreden güneşe kadar sebepsiz (hiçbir şey) vücuda gelmez.

مطیع امر تو گر سفلی است اگر علوی
عیالِ جود تو گر امهات اگر آبا

4. İster süflî analar isterse ulvî babalar olsun senin emrine tabi olanların tamamı, senin cömertliğın sebebiyle (yaratılmıştır).¹⁰

قوی بلطف تو گر خود ضعیف اگر اضعف
اقوا¹¹ زبون بحکم تو گر خود قوی اگر

5. Senin merhametinle aciz ve daha zayıf olanlar kuvvet buldu. Senin hükmünle kudretli ve daha güçlü olanlar aciz düştü.

ذلیل عشق تو مجنون ز چهره لیلی
خرابِ حُسن تو و امق ز عارضِ عذرا

6. Leyla'nın çehresinde (senin tezahürünü gören) Mecnûn, senin aşkının zelili oldu. Azrâ'nın yüzünde (senin tezahürünü gören) Vâmık ise, senin güzelliğinden harap oldu.

به نورِ روی تو پروانه گشته سرگردان
ولیک شمع شبستان نهاده نام او را

⁸ خامه بی است: Taşkent ve İran baskısında “خامه ایست” şeklinde geçmektedir.

⁹ قدرتی است: Taşkent ve İran baskısında “قدرت نیست” şeklinde geçmektedir.

¹⁰ Maddî varlıkların özü sayılan dört unsura (ateş, hava, su, toprak); süflî analar/aşağı analar, anâsır-ı erba'a ve ümmehât-ı süfliyye gibi isimler verilmiştir. Yeryüzündeki olayların oluşmasında etkili olan gök cisimlerine ise yüce babalar/ulvî babalar, âbâ-i ulviyye denilmiştir.

¹¹ قوی اگر: Taşkent ve İran baskısında “قوی وگر” şeklinde geçmektedir.

7. Senin yüzünün nuru karşısında pervanenin başı dönüp sersemleşti. Ancak ona “şem’-i şebistân/geceyi aydınlatan mum” diye isim verdiler.

به نارِ شوقِ تو بلبل شده چو خاکستر
ولیک زیبِ گلستانش کرده وصف ادا

8. Senin şevkinin ateşinden bülbül yanıp kül oldu. Ancak onu (bülbülü) “zib-i gülistan/gülistanın bezeği” diye vafsettiler.

کسی به جاه و غنا نیست از تو مستغنی
استغنا¹² تویی غنی و مسلم تو راست

9. Senden müstağni olarak hiç kimse, makam ve zenginlik sahibi değildir. Başkalarına muhtaç olmamak ve gerçek zenginlik ancak sana hastır.

جسمِ انسانی¹³ چو ساز کردی ترکیب
ساختی به زیب و بها¹⁴ ز خاک تعبیه بی

10. İnsan bedenini çeşitli terkiplerden yarattın. (Bedenini) topraktan yerli yerine koyup güzel ve değer biçilemez kıldın.

چو از زمینش برداشتی بصد اعزاز
بمرتبه گذراندی ز طارمِ خضرا

11. Yüzlerce şeref ve saygı ile onu topraktan alıp yukarı kaldırdın/yüceltтин. Gök kubbede yüce mertebeye ulaştırdın.

بخاکِ جسمش بارانِ رحمت افشاندی
کرآن ملایمت آورد طینتش پیدا

12. Onun bedeninin toprağına, rahmet yağmuru yağdırdığından dolayı yaratılışında mülayimlik meydana geldi.

¹² توست: Taşkent ve İnan baskısında “تر است” şeklinde geçmektedir.

¹³ ترکیب: Taşkent ve İnan baskısında “ز ترکیب” şeklinde geçmektedir.

¹⁴ تعبیه بی: Taşkent ve İnan baskısında “تعبیه” şeklinde geçmektedir.

به دستِ حکمتِ خود کرده طینتش تخمیر
از عجایبِ ها¹⁵ سه ضدّ دیگرش افزودی

13. Kendi hikmet elinle onun yaradılışını/toprağını yoğurdun. Diğer üç zıt unsura, başka başka özellikler verdin.

چهار ضد را کردی به یکدگر ترکیب
که خاک و آتش بُود آنگه آب بُود و هوا

14. Birbirine zıt dört unsuru (insan vücudunda) birbiriyle birleştirdin ki onlar toprak, ateş, su ve hava idi.

ز اُستخوان و ز مُخ و ز عُروق تا أعصاب
ز لحم و خون و رِباطات و مِعده تا أمعا

15. Kemik, ilik ve damarlardan sinirlere kadar (bedenin) et, kan, kalp ve mideden bağırsaklara kadar (azalarının tamamını birbirine bağladın).

دگر دماغ که آن شد مقرّ پنج حواس
که باطنی بلقب گفته اندشان حُکما

16. Beş havasın merkezi olan dimağa, hekimler/bilgeler “bâtînî/iç organlar” adı verdiler.

دگر طحال و کبِد باز قلب و باز ریه
دگر مَثانه و غَضروف و مُره باز کلا

17. (İç organları) dalak ve karaciğer diye, kalp ve akciğer diye, mesane ve kıkırdak diye, safra ve sevdalar diye (tertiple ettin).

به یکدگر همه بیوست و چار طبع آمد
که خون و بلغم و صفراست بعد از آن سودا

18. Hepsini birbirine bağladın ve dört hılt/suyuk meydana getirdin. Bunların (evveli) kan, balgam, safra, sonuncusu da sevda'dır.

¹⁵ افزودی: Taşkent ve İnan baskısında “افزوده” şeklinde geçmektedir.

چو گشت بیکرش آراسته به زیبای
نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي أَنْ بُدَش مِبدَا

19. Onun bedenini güzelliklerle donattıktan sonra ¹⁶ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي ayeti gereğince onun mebdesi/onu yaratan sen oldun.

نیز چون که کردی راست ¹⁷ حواسِ ظاهری اش
ز نورِ عقل به کاخِ دماغِ تافت ضیا

20. Ona beş duyu yeteneğini verdikten sonra akıl nurundan dimağ sarayını aydınlattın.

ز شهرِ بدن ¹⁸ غریبِ کشوری آراسته
¹⁹ که مُلک تا مُلکوت آنچه هست هست آنجا

21. Beden şehrini şaşılacak derecede bir ülke gibi süsledin. O ülkede mülk âleminde melekût âlemine kadar var olan her şey orada var.

در او نشانندی دل را به تختِ سلطانی
که شد به رسمِ سلاطینِ خدیوِ مُلکِ آرا

22. Gönül, orada/beden şehrinde sultanlık tahtına oturttun. Böylece (gönül) sultanların töresince mülkü süsleyen hükümdar oldu.

خرد وزارتِ آن شاه را معین شد
و وزیرانِ کمینه بنده ترا ²⁰ که ای شهان

23. Akıl, o sultanın veziri olarak belirlendi. İhtiyaç sahipleri, sultan ve vezirlerin tamamı senin aciz hizmetkârın oldu.²¹

¹⁶ Hicr Suresi 29. ayetten nakıs iktibas. Manası: “Ona ruhumdan üflediğim vakit.”

¹⁷ ظاهریش: Taşkent ve İnan baskısında “ظاهریش” şeklinde geçmektedir.

¹⁸ آراسته: Taşkent ve İnan baskısında “آراستی” şeklinde geçmektedir.

¹⁹ آنجا: Taşkent baskısında “آن ما” şeklinde geçmektedir.

²⁰ که ای شهان: Taşkent baskısında “گدا و شاه”, İnan baskısında “گدای شاه” şeklinde geçmektedir.

²¹ Bu beyit tercüme edilirken Taşkent baskısı esas alınmıştır.

، آنگهی به علومش چو رهنمون گشتی²² پس
نخست کردی تعلیمِ عِلْمِ الْأَسْمَاءِ²³

24. O vakit ki ona (Âdem peygambere) ilimleri öğretip önder kıldığında ilk önce isimleri öğrettin.

ز علمِ معرفتِش چونکه بهره ور کردی
ملایکش به سجود آمدند عبد آسا

25. Onu marifet ilmiyle nasıplendirdin. Bunun için tıpkı kullar gibi melekler ona secde ettiler.

ز آفرینش خود آنچه کرده ای موجود
عُیون و بحر و جبال و نجوم و ارض و سما

26. Yaratmış olduğun mevcudatından pınarlar, deniz(ler), dağlar, yıldızlar, yer(ler) ve gök(ler) kıldın.

درآن عجوبه نموداری از همه کردی
امانت را هم دادیش برسم خفا

27. (Bu) âlemde (bulunan ve) kişiyi hayran bırakan her şeyi zahir kıldın. Gizlenmiş olarak emaneti ona (yani insana) verdin.

چو گشت مظهرِ کُل بعدازآن لقب دادیش
میان ما خَلقِ الله عالمِ کُبْرَا

28. (O insan) mazhar-ı küll²⁴ olunca, sonra Allah ona yarattıkları arasında “âlem-i kübrâ”²⁵ lakabı verdi.

چهار طبع نهادی به وضع گلشنِ دهر
خریف و شتا²⁶ یکی ربیع و دگر صیف پس

²² پس : Taşkent ve İnan baskısında “بس” şeklinde geçmektedir.

²³ Bakara Suresi 31. ayetten nakis iktibas. Manası: “Âdem’e bütün isimleri öğretti.”

²⁴ Mazhar-ı küll, bütün her şeyi özünde zahir kılan vücuttur.

²⁵ “Kâinata göre çok küçük olduğu hâlde her şeyi kendinde topladığı, âlemlerin aslı ve yaratılış sebebi olduğu için mecâzen insan (Kubbealtı Lügati, 2023).” kastedilmektedir.

²⁶ پس : Taşkent ve İnan baskısında “بس” şeklinde geçmektedir.

29. Dört tabiatı/mevsimi, dünya gülşenine verdin. Onlardan biri rebî'/bahar, diğeri sayf/yaz, öbürleri de harîf/sonbahar ve şitâdır/kıştır.

وزید چون به گلستانِ دهر بادِ ربیع
نمود نکهتش امواتِ باغ را احیا

30. Dünya gülistanına bahar rüzgârı esince bağın/tabiatın ölü tenine can geldi ve (her tarafa) hoş ve güzel kokular yayıldı.

نسیمِ نامیه ز انفاسِ عیسوی بر کرد
سرِ گیاه چو یومُ النُّشُورِ از عَبْرَا

31. Tabiatı filizlendirip yeşerten rüzgâr, bitkilere İsâ'nın nefesini getirdi, bitkiler kıyamette dirilen cesetler gibi başları üzerindeki toprağı yarıp çıktılar.

که دید پیرِ فرو ریخته به خاکِ زمین
که سَرِ برآورد اطفالِ سان به نشو و نما

32. Düşkün/biçare ihtiyar, yeryüzü toprağında vuku bulan (tuhaf ve şaşkırtıcı manzarayı) gördü. (Buna göre) bitkiler, tıpkı çocuklar gibi neşv ü nema bulmak için yerden baş çıkarıyor(lar)/bitiyorlar.

رسد ز طفلی شان تا شبابِ زیب و جمال
ز شیرِ دایهٔ ابرآن همه بُقوت و غذا

33. Çocukluklarından gençlik dönem(ler)ine kadar güzellik ve hoşluk ulaştı. Onların besin ve yiyeceklerinin tamamı, onlara dayelik/dadılık kılan bulutların sütündendir.

چو چند روز براین رفت، دادی آرایش
ز شاهدانِ ریاحین به گلشنِ دنیا

34. Nice gün bu şekilde geçti. Reyhanlar şahitliğinde dünya gül bahçesini süsleyip donattın.

فروخت گُل چو جوانانِ لاله رخ عارض
کشید سرو چو خوبانِ نخل قد بالا

35. Lale yüzlü güzeller gibi gül de yüz güzelliğini (bütün ihtişamıyla) sergiledi. Servi ise fidan boylu güzeller gibi boyunu yücelterek gösterdi.

بنفشه بر گره طره بست مرغوله

سمن به جلوه درآورد عارضی زیبا

36. Menekşe, örgülü saçlarının etrafına lüleler bağladı. Yasemin, güzel ve parlak yüzünü gösterdi.

به زلف مشکین افکند تاب ها سنبل

کران سلاسل بی تاب شد دل شیدا

37. Sümbül, misk kokulu zülfünü saç örgüleriyle düğümledi. Böyle bir silsileden divane gönül(ler) bitap düştü.

ز نصف پوست نارنج بهر نرگس شوخ

پیاله کردی و او مست گشت بی صهبا

38. Şuh nergis için narenciyenin kabuğunun yarısından (bir) kadeh yaptın. O da kadehsiz sarhoş oldu.

ز برگ نسترن آن سان نجوم بنمودی

که شد کواکب شعری به نزد او چو سُها

39. Nesteren yaprağından öyle yıldızlar gösterdin ki kevâkib-i şî'râ²⁷ onun yanında Sühâ²⁸ gibi oldu.

چمن ز قامت سرو ار نمود رعنائی

دو روی کردی او را هم از گل رعنا

40. Çimenlik eğer servin boyundan rana/güzel görünürse, onu gül-i ra'nâdan da ikiyüzlü kıldın.

²⁷ Şî'râ, gökyüzünün en parlak yıldızı kabul edilmiştir. Güneşten yirmi üç kat daha parlak, elli kat daha büyüktür. Cahiliye Arapları tarafından dünya üzerinde etkili olduğuna inanılmış, bazı kabileler tarafından şî'râya tapılmıştır (Sülün, 2023).

²⁸ Sühâ ise Büyükayı yıldız kümesindeki en küçük yıldızdır. Eskiden gözün keskin olup olmadığı bu yıldızla denenir imiş (Kubbealtı Lügati, 2023).

ز وضع غنچه نرگس نمودی آن حقه
که بهر مرغ نظر گشت بیضه سان مأوا

41. Nergis goncasının şeklini tıpkı hokka gibi gösterdin. Nazar kuşu için sanki yumurta bırakılan yuva gibi oldu.

مگر که قاصد گلزار شد همیشه بهار
30 رنگهای زرش تعبیه است پیک نما²⁹ ز

42. Sanki bahar, sürekli gül bahçesinin habercisi, (onun) altın renkleri de haberciliğinden nişane olmuş.

رخ چمن را از خامه قضا کردی
ز لون لون ریاحین چو گونه گون دیا

43. Kader kalemiyle çimenliğin yüzünü tıpkı renk(li) renk(li) reyhanlarla çeşit çeşit diba gibi kıldın.

ربیع نوبت خوبی باغ چون گذراند
چو بر نخورده عروسی ز حُسن و لطف صفا

44. Bahar, güzellik ve lütuf sefasını kaybetmeyen gelin gibi bağda güzellik nöbetini geçirdi.

فکند آتش ایام صیف در عالم
چو برقی آه ز انفاس عاشق شیدا

45. Yaz günlerinin ateşi, cihana öyle düştü ki divane âşıkların nefesinden çıkan ah şimşegine benzedi.

نمود دل ز ریاحین سوی فواکه میل
چو از سراب صور سوی لجه معنا

46. Gönül, reyhanlardan meyveli bağ ve bahçe yönüne, seraptan mânâ denizine doğru yöneldi.

²⁹ ز : Taşkent ve İran baskısında “که” şeklinde geçmektedir.

³⁰ نما : Taşkent ve İran baskısında “آسا” şeklinde geçmektedir.

لباسِ برگ چو اشجارِ باغ را پوشید
شد از نمایش هر یک چو گنبدِ مینا

47. Yaprak elbisesi, bağ ve bahçe(deki) ağaçları örtünce her biri mina/firuze renkli gök kubbesi gibi görünür oldu.

شمال چون به تحرک فکندشان آمد
به چشم عقل نمودار سیرو دور سما

48. Rüzgâr, ağaçları güçlü hareket ettirince akıl gözüne semanın seyri ve devri gibi görünür.

طیور هر یک از آن چرخ را چو انجم شد
ز شاخ بر شاخ آینده بُرج بُرج آسا

49. (Ağaçlardaki) her bir kuş, felekteki bir yıldız gibidir. Onların daldan dala konuşları, tıpkı yıldızların gökyüzünde burçtan burca geçişleri gibidir.

و لیک انجم ثابت شده فواکه او
به برج شاخ ثوابت مثالِ پا برجا

50. Fakat ağaçların meyveleri, burc-1 şâh'ta durağan bir şekilde olan sabit yıldızlar gibi görünüyordu.

نموده مثلِ شهاب آنکه او ز اوج بلند
خطِ طویل کشان او فتد سوی غبرا

51. Meyveler, feleğin en yüksek noktasından şihâb yıldızı gibi uzun bir hat çekerek yere doğru düşerdi.

فیکندی اندر دهر³¹ چو از حرارتِ مهر او
سقر شعله های تن فرسا³² بسان نار

52. O güneş, dünyaya cehennem ateşinin alevine benzeyen, bedeni bitkin bırakıp aciz kılan harareti bir sıcaklık saldı.

³¹ مہر او : Taşkent baskısında "مہر" şeklinde geçmektedir.

³² نار : Taşkent baskısında "کار" şeklinde geçmektedir.

رُطَبٌ³³ بِي عِلَاجِ وِي از مِيوِه هَاي نَارِ
مِرَاجِ اِنْسَانِ رَا سَاخْتِي قَرِينِ شِفَا

53. Onun/büyük hararetin ilacını bulmak için yeni olgunlaşan meyveleri, insan mizacı için/insan mizacına uygun şifa kıldın.

زِهِي حَكِيمِ كِه بَا حَكْمَتِ تُو افلاطونِ
بُودَ بِه نَزْدِ افلاطونِ چُو بَقْلَةُ الحَمَقَا³⁴

54. Öyle ulu ve yüce hekimsin/bilgesin ki Eflatun bile senin hikmetin yanında baklatü'l-hamkâ³⁵ gibiydi (yani çok değersizdi).

بَسَا كَسَانِ كِه ز پَاشَنْدِگَانِ تَخْمِ اَمَلِ
ز مَرْزِعِ دُنْيَا³⁶ هَزَارِ خَرْمِنِ دَادِي

55. Emel/arzu tohumlarını saçan kişilere, cihan tarlasının binlerce harmanını verdin.

وَلِيكِ بَسْتِي شَانِ حَلْقِ وَ نَهْرِه پِيْشِ گِرَفْتِ
هَمِي بِه گَاوِ غِذَا خَوْشِه چِيْنِ وَ دَانِه رِبَا

56. Ancak onlar/harman sahipleri, iaşeleri ve nasiplerine bağlanıp kaldılar. Bazen bunların hepsi başak derleyip tane topladılar.

زَخْوَانِ صِيْفِ مَعْمُورَةُ جِهَانِ چُو رَسَنْدِ
نِعْمِ بِه شَاهِ وَ گِذَا لَا يُعَدُّ وَ لَا يُحْصَا³⁷

57. Yaz sofrasından cihana büyük zenginlik ulaşınca sultandan gedaya kadar herkese sayısız ve hesapsız nimetler verildi.

بَدِيْنِ غَنَائِمِ مُفْرَطِ ز تَرْكَنْزَارِ خَرِيْفِ
سِيَاوِ بُرْدِ رَسَانِيْدِي از بِي يَغْمَا

³³ نار : Taşkent ve İran baskısında “نار” şeklinde geçmektedir.

³⁴ بَقْلَةُ الحَمَقَا : Kabil baskısında “بَقْلَةُ الحَمَقَا” şeklinde geçmektedir.

³⁵ Baklatü'l-hamkâ; ayakaltı yerlerde biten, pırpırım da denilen ottur. “Hamkâ” kelimesi sözlüklerde “budala, ahmak” gibi anlamlara gelmektedir. Ahmak kişinin ağız salyasının akması ile bu otun bittiği su birikintisi yer arasında benzerlik ilgisi kurulması sonucu böyle bir kullanım ortaya çıkmıştır (İbn Manzur, 1419, s. 330; Mütercim Âsım, 2014, s. 4356).

³⁶ دادی : Taşkent ve İran baskısında “وادی” şeklinde geçmektedir.

³⁷ “lâ-yuadd velâ yuhsâ”: sayısız, hesapsız, pek çok.

58. Sayısız ganimetleri, güzün/sonbaharın yağmacı soğuk askerlerine talan etmeleri için bağışladın.

چمن ز الوان شد کارگاو رنگریزی
هزار رنگ ز هر جنس شد در او پیدا

59. Çimenlik, sahip olduğu çeşitli renklerden boyacı dükkânına döndü. Her bir cinsteki şeylerde binlerce renk ortaya çıktı.

زمین ز بستان افروز گشت خون آلود
ز تیغ کُفر بدان سان که تارکِ شُهدا

60. Yeryüzü, parlak gül bahçelerinden kana bulandı. (Bu), sanki küfür kılıcından şehit olanların başını hatırlattı.

خران به بستان افروز قتل کرد آن نوع
که تاج از سرّو سرّ شد همی ز جسم جدا

61. Güz; sanki taç baştan, baş da bütün cisimlerden ayrılırcasına bostanın (var olan bütün ihtişamını ve) canlılığını yok etti.

دورنگی گلی رعنا پدید شد به خزان
لاله خطایی را³⁸ چو ساختی قلقی

62. Gül-i ra'nânın iki farklı renkte açması, güz döneminde ortaya çıktı. Bundan dolayı Hitâ lalesini huzursuz/sıkıntılı kıldın.

است کار گلشنِ دهر³⁹ دلیل آنکه دو رنگی
چه در بهار و خزان و چه در صباح و مسا

63. Gül bahçesine benzeyen dünyanın işinin iki çeşit/şekilde oluşunun delili; bahar ve güzde, sabah ve akşamda görüldü.

دو رنگ و ده رنگ چه بُد که هر ورق از برگ
نگاشته به دو صد رنگ شد ز کلکِ قضا

³⁸ "قلقی": İran baskısında "قلقی" şeklinde geçmektedir.

³⁹ "دو رنگی": İran baskısında "دورگی" şeklinde geçmektedir.

64. İki renk, on renk nedir ki yaprağın her bir varağında kudret kalemiyle iki yüz renk aksettirilmiştir.

چو نخل موم شد از برگ های رنگارنگ
بساطِ باغ بدان سان که کارگاهِ خطا

65. Bahçe yaygısı rengârenk yapraklardan nahl-i mûm⁴⁰a benzedi. Sanki bu manzara Hitâ resim atölyesi gibiydi.

صرصرِ دی⁴¹ رساندی از عَقَبَشِ تاخت ها ز
که رفت یک یک از آن حُلَّها به باد فنا

66. Onun (güzün) ardından kışın sert kasırgasını/soğuğunu ulaştırdın. Böylece fena rüzgâriyle kumaşlara benzeyen yapraklar bir bir gitti.

سحابِ سیم فشان پرده های سیمایی
چنان کشید ز دَوْرِ اُفقِ به روی هوا

67. Gümüş saçan bulutlar, cıva renkli perdeleri ufkun etrafından havanın yüzüne örttü.

که مهر گوی هرگز نبود گر هم بود
نبود اصلا⁴² حرارت از اثرش ذره یی

68. Güneş, (her ne kadar) var olsa da sanki yokmuş gibi onun hararetinden zerrece eser kalmamıştı.

نه بلکه بود یکی پاره یخ مدوّز شکل
درونِ ساغرِ بسته ز شدتِ سرما

69. Daire şeklinde bir buz parçası olsa da ancak soğuğun şiddetinden kadeh içinde hapsolmuştu.

ز برف شد کُرّه ارضِ بیضه کافور
در او فرو شده گُم گشت بیضه بیضا

⁴⁰ Mumdan yapılmış meyveli ve çiçekli yapma ağaç.

⁴¹ تاخت ها ز : Taşkent ve İnan baskısında "تاختاز" şeklinde geçmektedir.

⁴² ذره یی : Taşkent ve İnan baskısında "ذره" şeklinde geçmektedir.

70. (Yağan) kardan yer küresi karla kaplanıp bembeyaz oldu. Beyze-i beyzâ (yani güneş), (karla kaplı yeryüzüne) inerek/ışıklarını göndererek orada kayboldu.

شده به گلشن اشجار هر طرف عریان

چو هندوان همه از ترکناز چین به جفا

71. Ağaçlar(dan oluşan) gül bahçesinin her tarafı (dökülen yapraklardan dolayı) çıplak kaldı. (Böylece gül bahçesindeki ağaçların) tamamı, Çin baskınlarından cefa çeken Hindû'lara benzedi.

شب از سواد و درازی چو گیسوی خوبان

به قتلِ عاشق کرده عینِ یدِ طولاً

72. Siyahlığı ve uzunluğuyla gece, güzellerin saçı misali âşıkların katline uzatılan uzun bir ele benziyordu.

چنان رساندی شدت ز بردِ دی که بمرد

از آن فسردگی آتش چنانکه اهلِ وبا

73. Öldürücü kış soğuşunu öyle şiddetli kıldın ki insanların vebadan ölmesi gibi ateş de ferini kaybetti (yani vebadan kırılan insanlar gibi ferinin gitmesinden dolayı ateş de söndü).

شتا چنان که دراو میرد آتش از شدت

چه ممکن اهلِ جهان را بود نشانِ بقا

74. Kışın var olan şiddetin sertliğinden ateş sönerken cihan halkının hayatta kalma ümidinin olması mümkün mü?

دگر ز بادِ بهاری حیاتشان دادی

که رفت روحِ نباتی به پیکرِ موتا

75. Yine bahar yelinden onlara hayat verdin. Bitkilerin ruhu ölü bedenlere giderek onlara can verdi (böylece bitkilerin ölü bedenlerinde yaşam ruhu uyandı).

چنین که سلسله بستنی به حلق و گردنِ دور

همی به دور و تسلسل کشید این اجزا

76. Devranın/Zamanın boğaz ve boynuna öyle bir zincir bağladın ki parça parça olan her şeyi etrafına zincir halkaları gibi çekti.

به صنّع نُه فلک آراستی سریع و رفیع
دراو کواکبِ سایر ز مِهَر تا به سها

77. Güneşten Sühâya kadar yıldızların dolaştığı dokuz göğü, sen kudretinle hızlı ve yüksek derecede yarattın.

مقیم منزلِ اوّل نگارِ سیمِ تنی
که زو رسد به شبستانِ دَهر نور و صفا

78. Birinci menzilin sâkini, gecenin karanlığına nur ve safa (zevkini) yayan gümüş tenli bir nigârdır (yani Ay'dır).

گهی چو عارضِ خوبانِ مدوّر و رخشان
گهی چو قامتِ عاشقِ همی نحیف و دوتا

79. Bazen o (Ay), güzellerin çehresi gibi yuvarlak ve parlak (yani dolunay şeklinde) bazen de âşıkların boyu gibi tamamen ince ve eğiktir/iki büklümdür (yani hilal şeklindedir).

چابک⁴³ به حجره دُوم اندر قلمِ زن
نشاندى آمده بر سر به املی و انشا

80. İkinci menzile, imlâ ve inşâ için kalem tutup yazı yazmada maharet sahibi olan kâtibî yerleştirdin (yani kâtibî remzeden Utarid'i yerleştirdin).

مُلایمی که برآید به رنگ هر که رسد
بسانِ آب که ظاهر شود به لونِ انا

81. Her daim o (Utarid), renk aramaya çıktığında, kabın rengine yansıyan su gibi mülayim/soft renklere ulaştı.

سُیمین شاهدِ ترنّم ساز⁴⁴ به منظرِ
مقیم کردی و او لیک در مقامِ نوا

⁴³ زن : İran baskısında “زنی” şeklinde geçmektedir.

⁴⁴ منظر : İran baskısında “منظر” şeklinde geçmektedir.

82. Üçüncü menzile, Neva makamında (terennüm eden) “şâhid/güzel” sıfatlı sâzendeyi (yani Zühre’yi) yerleştirdin.

به ساز کرده عیان نغمهای داودی

ولی به نطقُ مثالِ مسیحِ روح افزا

83. (O Zühre) sazdan/çalgıdan Dâvudî (yani Dâvud a.s. gibi) nağmeler ortaya çıkarır, nefesle Hz. İsa gibi ruh bağışlar.

مه پیکری فرستادی⁴⁵ به مُلک چارمی

ازاو کرده نقدِ نور و ضیا⁴⁶ که مه گدایی

84. Dördüncü menzile, bir ay yüzlüyü (yani Güneş’i) gönderdin ki Ay, ondan nur ve parlaklık dilendi.

اگر به وضع چو آئینه سکندر شد

ولی بشاه وشی حکم رانده بردارا

85. O (Güneş), görünüşte her ne kadar İskender’in aynası gibi olsa da gerçekte bir sultan gibi Dârâ’ya hükmederdi.

⁴⁸ دادی به تیغِ زنِ کردی⁴⁷ مکانِ پنجم

که از مهابتِ او بست خون دلِ خارا

86. Beşinci menzili, iyi kılıç kullanan kahramana (yani Merih’e/Behrâm’a) verdin. Onun heybetli görünüşünden sert taşın kalbindeki kan katılaştı.

دَمِ قَتیلش گلگونه عذارِ اجل

قاتلش آئینه جمالِ بلا⁴⁹ جسام

87. Onun öldürücü nefesi, ecel yanağının allığı; katil bedeni ise bela cemalinin aynasıdır.

⁴⁵ چارم : İran baskısında “چارمی” şeklinde geçmektedir.

⁴⁶ گدایی : İran baskısında “گدای” şeklinde geçmektedir.

⁴⁷ پنجم : İran baskısında “پنجمی” şeklinde geçmektedir.

⁴⁸ کردی : İran baskısında “گُردی” şeklinde geçmektedir.

⁴⁹ جسام : Kabil baskısında “حسام” şeklinde geçmektedir.

ششم مکانرا با پاک سیرتی دادی
به نور شمع سعادت منورش سیما

88. Altuncı menzili, temiz fitratlıya (yani Müşteri'ye) verdin. Onun saadet mumunun ışığı ile yüzler münevverdir.

به رشته های طهارتش دانه تسبیح
ز خُلّهای سعادتش طیلسان و ردا

89. Onun temizlik iplerine tespîh tanelerini dizdin. Onun kutlu elbiselerinden taylasan ve örtü verdin.

به کوئالی هفتم حصار کردی امر
قیر لقا⁵⁰ بدیع پیکر قطران نهاد

90. Yedinci kalenin kumandanına (yani Keyvân'a/Zühal'e), esmer yüzlü ve katran/uğursuz yaradılışlı güzele, bedi olmasını emretti.

چو شخصِ جلمِ کران جنبش آن چنان که شده
ز برجِ جِصْنش تا دیگری بمدّت ها

91. Onun/Keyvanın hareketi, kalenin bir burcundan diğer burcuna kadar uzun sürede ulaşan mülayim kimseler gibidir.

بی فروغِ شبستانِ هشتمین کردی
در جلوه جمله مهّ سیما⁵¹ هزار لعبت

92. Sekizinci feleği, şebistanın/odanın aydınlığının ardından binlerce lu'beti/güzeli, cilveler içerisinde ay yüzlü kıldın.

فراز جمله نهم قلعه چون بنا کردی
به دَوْرِ قلعه فیکندی بروج را مأوا⁵²

93. Bunların hepsinin üstüne dokuzuncu kaleyi, bu kalenin etrafına da me'va/yurt olarak burçları inşa ettin.

⁵⁰ نهاد : Taşkent baskısında "نهان" şeklinde geçmektedir.

⁵¹ لعبت : Taşkent ve İran baskısında "لعبتی" şeklinde geçmektedir.

⁵² مأوا : İran baskısında "مروا" şeklinde geçmektedir.

چو حصن را به عدد ساختی دوازده برج
که هر یکی به دگر نوع گشت جلوه نما

94. Kaleye on iki burç diktin. Onların her biri kendine has şekilde tezahür etti.

از آن دوازده شد اولین چراگاهی
که از برای حمل گشت ساختش مرعا

95. Bu on iki burçtan birincisinin alanı, Hamel/Koç burcu için otlak oldu.

دگر یکی به گل و لاله مرغزار نزه
که نور چرخ خرامد دراو ز بهر چرا

96. Bir diğeri feleğin Sevr'inin/Boğa'sının gezip otlaması için gül ve lalelerden oluşan taze çimenlik oldu.

چو خنگ چرخ برآستی ز بهر خرام
به زیر زینش کشیدی ز پیکر جوزا

97. Feleğin boz atını, seğırtmesi için süslediğin gibi onun eyerinin altına Cevzâ/İkizler'in suretini çizdin.

ز بهر آنکه همی کجروی است شیوه چرخ
ساختی والا⁵³ چو چرخ رتبه خرچنگ

98. Feleğin hareketleri, sürekli eğri olduğu için Harçeng'in/Yengeç'in makamını da felek gibi yüksek kıldın.

کنام دیگری آراستی به شوکت و زیب
مقر شیر، ولی منزلی ز گاو جدا

99. Bir diğerrinin menzilini heybet ve güzellikle bezedin ancak Şir'in/Aslan'ın karargâhını Gâv'ın/Boğa'nın menzilinden ayırdın.

به مزرع دگر از خوشه دانه افشاندی
نجوم گشت همان دانهها بر دانا

⁵³ خرچنگ : İnan baskısında "خرسنگ" şeklinde geçmektedir.

100. Başka bir tarlada Hûşe/Başak'tan taneler saçtın. O taneler, bilginler nezdinde yıldız olarak nitelendirildi.

بی کشیدنِ او راست ساختی کَفّه
روا⁵⁴ به راستی که غلط نیست بر خدای نیست

101. O taneleri tartmak için doğru bir Kefe/Terâzi yarattın. Allah katında/yolunda doğruluk vardır, yanlış/hata mümkün değildir.

به برج دیگر عقرب به جنبش آوردی
چو کژدمی که کند خانه در قدیم بنا

102. Eski bir binada yuva yapan kejdüm/akrep gibi, bir başka burçta da Akrep'i harekete geçirdin.

فرازِ برج دگر ساختی کمان خانه
که چرخ تیرِ بلا افکند سوی دنیا

103. Felek, dünyanın dört bir yanına bela oklarını yağdırsın diye başka bir burcun yükseklerinde Kemân-hâne'yi/Yay'ı yarattın.

ز سَهْمِ نَاوِکِ او جَدّی را زَمَانِیدِی
که چَسْتِ چُونِ بُزِ کوهی به اوجِ اَزَانِ پیدا

104. Onun (Yay burcunun) okunun korkusuyla Cedy/Oğlak'ı ürküttün. O (Cedy/Oğlak), dağ keçisi gibi sıçradığı için (menzili) en dorukta peyda oldu.

به دَلْوِ یوسفِ خورشید را ز چَاهِ اَفقِ
برون کشیده نکردی در آن مَضِیقِ رها

105. Ufuk kuyusundan Delv/Kova ile güneş (yüzlü) Yûsuf'u çekip çıkardın, onu (kurtarıp) karanlık ve dar yerde bırakmadın.

به حُوتِ یونسِ مه را رسانده کردی اَمَن
ز حادثاتش هر چند بود رنج و عنا

106. (Hz. Yûnus'un başına gelen) bu tarz hadiseler, her ne kadar acı ve ıstırap verse de ay (yüzlü) Yûnus'u (a.s.) Hût/Balık'a ulaştırıp/teslim edip onu güvende kıldın.

⁵⁴ خدای نیست : Taşkent ve İnan baskısında "خدای" şeklinde geçmektedir.

برون ز چرخ هزاران هزار خیل ملک
بی عبادت و تسبیح خوانده حمد و ثنا

107. Yüzbinlerce âlemin dışında binlerce melekler topluluğu, ibadet ve tesbihâtın ardından hamd u senâ ettiler.

ز عرش و کرسی و لوح و قلم عجوبه بسی
پدید کردی و بر عقل از آن نظاره عَمَا

108. Arş u Kürsî ile Levh ü Kalem'den pek çok hayret uyandıran şeyler yarattın. Ancak onlara nazar edildiğinde akıl kördür (yani akıl o şeyleri anlamada amadır).

رسید کار به جایی که شهسوار رُسل
اوج در شبِ اسراء⁵⁵ براقِ تاخت به آن

109. Peygamberler şehsüvarının (Hz. Muhammed'in) işi o noktaya ulaştı ki Burak, İsrâ gecesinde onu en üst dereceye götürdü.

پدادی از کرمت قُرْبِ قَابِ قَوْسَيْنِش
که کُوفت کُوسِ جلالِت به اوجِ اُو اُذْنَا

110. Sonsuz kereminden (Hz. Muhammed'e) “kâbe kavseyn”⁵⁶ mesafesi kadar yaklaşmasına izin verdin. Yücelik kösünü “ev-ednâ”⁵⁷ evcinde çaldın.

به وصلِ خویش رساندی جمالِ بنمودی
پدادی آنچه طلب کرد بی رهین و بها

111. Onu (Hz. Muhammed'i) cemâlini göstermek için kendi makamına ulaştırdın. Ne talep ettiyse kayıtsız şartsız ona verdin.

نُود هزار سخن گفته باز گرداندی
که گرم بود ز سیرِ چنین هنوزش جا

112. Böyle bir seyir içerisinde doksan bin sözün/konuşmanın ardından sonra, onu tekrar dünyaya döndürdüğünde onun yeri/yatağı henüz sıcak idi.

⁵⁵ به آن : Taşkent ve İnan baskısında “نیران” şeklinde geçmektedir.

⁵⁶ Kâbe kavseyn, iki kavis/kaş arası kadar olan mesafe. (Necm suresi, 9.ayet)

⁵⁷ Ev-ednâ, iki kavis/kaş arasından daha da düşük mesafe. (Necm suresi, 9.ayet)

ظلام کُفر ز روی زمین برافکندی
به او چو روشن کردی شریعتِ غَرا

113. (Sen) Küfr karanlığını yeryüzünden attın, onun yerine nurlu şeriatı parlattın.

به حکمت تو شدش جملهٔ ملل منسوخ
چه دین آدم و چه نوح و عیسی و موسی

114. Senin hikmetinle o (Hz. Muhammed) cümle milletlerin dinlerini ortadan kaldırdı. Ne Âdem'in, ne Nûh'un, ne İsâ'nın ne de Mûsâ'nın dini kaldı.

به أوج قُرْبَتِ خویشش چو راه بنمودی
به خَلْقِ عَالَمِ شد رهنمایِ دین هُدی

115. Ona (Hz. Muhammed'e) kendi yakınlığının en üst seviyesine ulaşması için yol gösterdin. (Onun şerefli zâtı) âlem halkı için hak dinin kılavuzu oldu.

سببِ مُحَبَّتِ او و ظهورِ صنعتِ بُود
که خَلْقِ مَا خَلَقَ اللهُ ساختی افشا

116. Ona (Hz. Peygamber'e) duyduğu muhabbet sebebiyle (Allah) tüm kâinatı yarattı. Böylece **مَا خَلَقَ اللهُ** ayeti ifşa oldu.

چنانچه هر چه ببوشید خلعتِ خَلَقْتِ
پدید گشت بیک امرِ کُنْ که کردی ادا

117. Yarattışın (görkemli) elbisesini giyen her şeye, tek bir emirle “**کُنْ/kün**” ol dedin. O da “**فَیْکُونُ/fe-yekûn**” sözüyle ortaya çıktı.

به نهی کمتر از آن می توانی اش که کنی
چنان نبُود که نبُود اثر از او پیددا

118. O tek bir emirle kudretinin çok azını açığa çıkardın. Eğer öyle olmasaydı ondan da eser görünmezdi.

عجب تر آنکه دگر صد هزار عالم اگر
بنا کنی و توانی که سازی اش حَقًّا

119. Daha da şaşırtıcı olan şu ki yine başka yüz bin âlem yaratma isteğın olsa şüphesiz onu yaratmaya muktedirsın.

وگر به نیم نفس خواهی اش که نیست کنی
رُود به کمتر ازان نیز سر به سر به فنا

120. Her ne kadar tüm varlığı yarım nefeste yok etmek istersen, (şüphesiz) ondan daha az bir zamanda her şeyi tamamen yok edersin.

ز بودشان نه تفاوت به کارخانه صنع
نبودشان هم یکسان جلال و قدر تورا

121. Yaratma işinde, onların oluşlarında/yaratılmasında bir tefavüt/farklılık yoktur. Onların olmamaları da senin kadrin ve celalin için bir eksiklik olmaz.

بزرگوار خدا یا به حقّ تسبیح
که ذا کردند بدان خیل عالم بالا

122. Ey ulu Allah(?ım)! Seni övmenin gereği olarak o ulvî/yüce âlemin topluluğu (yani melekler) seni zikrederler.

به ذات پاکت کیش مثل نبود و مانند
به فیض قدست کیش شبه نبود و همتا

123. Senin pâk zatının ki onun bir benzeri yok, senin kudsiyetinin feyzi ki onun eşi ve benzeri yok.

به حرمت نبی الله که هست چون خورشید
به فرّ مکرمتش خیل ذره جمله گوا

124. Allah'ın nebisinin hürmetine yaratılan güneşin büyüklüğünün gücüne bütün zerreler tank.

که تا مقید دار فنا بود فانی
بدار سیرت او در طریق فقر و فنا

125. Ey Fânî! Sen geçici dünyaya bağlı olduğun sürece kendi sîretini, fakr u fenâ yolunda tut (yani kendi sîretine sahip ol, fakr u fena yolunda yürü).

چو مُرغِ رُوحِ وی از مَحْبَسِ بَدَنِ پرواز
کند نموده توجّه به سوی مُلکِ بقا

126. Onun ruhu, kuş gibi beden zindanından uçup bekâ yurdu yönüne yönelse;

به روزِ حَشْر که شاه رُسل برافرازد
بی شفاعتِ اهلِ خطا به عرشِ لوا

127. Kıyamet günü, ölmüşler dirilince günahkârlar resuller şahı (Hz. Muhammed)'nin sefaati için yüce sancağı altında toplanırlar.

به لطفِ خویش چنان کن که او فِتْدِ نظرش
به سوی بندهٔ عاصی چو چشمِ شه به گدا

128. Kendi lutfundan ona öyle bağış yap ki şahın gedaları koruyup kolladığı gibi asi kullarının yönüne de onun nazarı düşsün.

آنگه از وی باشد طلب ز تو بَخَشش⁵⁸ پس
ز بنده کسبِ حصولِ مرادِ بَيْنَهُمَا⁵⁹

129. O vakit ondan (Hz. Muhammed'den) talep, senden bağışlama olsun. Bu bendenin muradı olarak iki şey ortaya çıktı:

ز اقتضایِ قضا این قضیده شد تحریر
عجب نباشد تاریخش از حسابِ قضا (tif. 901)

130. Allah'ın takdiriyle bu kaside yazıldı. Onun (yazılış) tarihi (ebced hesabına göre) "hesâb-ı kazâ" olsa şaşılmaz.

به فکرِ نامِ چو رفتم سحرگه از هاتف
خطابِ اسمش «روح القدس» شد از اسما

131. İsim verme düşüncesiyle uykuya dalınca seher vakti hatiften gelen isimler arasından, onun adının söylenişi "Rûhu'l-kuds" oldu.

⁵⁸ پس : Taşkent ve İran baskısında "بس" şeklinde geçmektedir.

⁵⁹ Beynehümâ: "iki şey arasında, iki şey esasında."

امید آنکه به أنفاس قدسی ام بختی
تکلمی که سُرایم بی تو حمد و ثنا

132. Ümidim budur ki benim temiz nefesime söz söyleme kabiliyeti ihsan edersen onunla sana hamd u senâ ederim.

Sonuç

Bu çalışmaya konu olan “Rûhu’l-kuds” kasidesi, bir “tevhîd” olup Allah’ı anma ve methetme gayesiyle kaleme alınmıştır. Yüce yaratıcının kudret kalemini ve o kalemle tüm teferruatına kadar şekil verilen nakışları hayranlıkla tefekkür eden, bunu okuyucunun zihin ve hayal dünyasında da canlandıran Nevâyî; zerreden küreye kadar yaratılan her şeyin muhteşem bir nizamla zuhur edişine dikkat çekerek kaside boyunca yaratıcının kudretinin tecellilerini zikretmiştir. Nevâyî, kasidesinin sonunda bir de tarih düşürmüş ve kasideye verdiği ismi de bizzat zikretmiştir. Mahlasının geçtiği beyitte kendi nefesine telkinde bulunan şair, kasidesini yaratıcıdan söz söyleme kabiliyeti dileyerek bitirmiştir. Zira Nevâyî, böylece yüce kudrete hamd ve senaya devam etmektedir.

Nevâyî, Türkçe şiirlerine yansıtmış olduğu kudret ve yetkinliği, Farsça kaleme aldığı bu kasidesinde de göstermiştir. Nitekim onun Farsçaya olan hâkimiyeti, bu kasidede yer alan ve konunun hüviyetine uygun olarak tasarruf edilen telmih, teşbih, istiare ve mecazlarla da kendini göstermektedir.

Kaynaklar

- 'Afîfî, Doktor Rahîm (1372). Ferheng-nâme-i şî'rî. Si cild, Tehrân.
- Dehhudâ, A. E. (1373). Lugat-nâme. C. 14, Muessese-i İntişârât-i Çâp-i Dânişgâh-i Tehrân.
- Enverî, H. (1382). Ferheng-i bozurg-i sohen. C. 8. Çâp-i devvom.
- Hakanî (1379). Dîvân-i Hakanî-i Şîrvânî. be-ihimâm-i Cihângîr-i Mansûr, Neşr-i gol-ârâ.
- İbn Manzûr (1419). Lisânu'l-'Arab. Beyrut: Dâru'l-ihyâ'it-turâsîl-'arabiyye.
- Kartal, A. & Eraslan, S. (2022a). Ali Şîr Nevâyî'nin Farsça kasideleri-I. Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 6(2), s. 415-436.
- Kartal, A. ve Eraslan Kaleli, S. (2022b). Ali Şîr Nevâyî'nin Farsça kasideleri-II. Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 6(4), 1102-1114.
- Kartal, A. ve Eraslan Kaleli, S. (2023a). Ali Şîr Nevâyî'nin Farsça kasideleri-III. Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 7(1), 1-17.
- Kartal, A. ve Eraslan Kaleli, S. (2023b). Ali Şîr Nevâyî'nin Farsça kasideleri-IV. Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 7(2), 773-789.
- Levend, Â. S. (1966). Ali Şîr Nevaî II. cilt Divanlar 4 Türkçe, I Farsça Divan. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mu'în, Muhammed (1371). Ferheng-i Fârsî. Şeş cild, Çâp-i heştum, Çâphâne-i Sipîhr.
- Muhammed Pâdşâh (1346). Ferheng-i muterâdifât ve istilâhât. Çâp-i dovvom, Tehrân.
- Mütercim Âsım (2014). el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsî'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi. (Haz. Mustafa Koç; E. Tanrıverdi), 5. Cilt.
- Nevâyî (1395). Dîvân-i Emîr Nizâmüddîn Ali Şîr Nevâyî «Fânî». (be-tashîh-i Seyyid Abbâs Restâhîz-i Sâncârekî), Çâp-i evvel, İntişârât-i Emîrî.
- Rafiddinov, S. & Tacibayev, H. (2002-2003). Mükemmel eserler toplamı: Farsça Divan. 18-20. Ciltler, Özbekistan Fenler Akademisi Neşriyatı.
- Rahimi, F. (2016). Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi sözlüğü. Akçağ Yayınları.
- Seyyid Muhammed Ali Dâ'iyü'l-islâm (1362). Ferheng-i nizâm. çâp-i dovvom, 5 cild, Tehrân.
- Steingass, F. (1975). Persian-English dictionary. Beirut: Librairie du Liban.
- Sülün, M. (14 Kasım, 2023). Şî'râ. TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sira>

Şükûn, Z. (1984). Farsça-Türkçe lûgat, gencîne-i güftâr ferheng-i Ziyâ. C. 3. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

<https://vajehyab.com>

<http://lugatim.com/>

<https://ganjoor.net/fani/divan/ghaside/6ghaside/sh1>

<https://ganjoor.net/fani/divan/ghaside/6ghaside/sh2>